

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

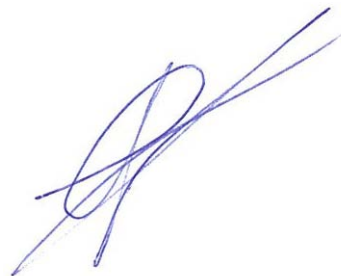
ЦУМАРЄВ Марат Іванович

УДК: 321.019.51-027:541(477)«20»(043.5)

**ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

23.00.03 – політична культура та ідеологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Приватному акціонерному товаристві «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Науковий керівник – доктор політичних наук, доцент
Колісніченко Роман Миколайович,
директор Центральноукраїнського
інституту Приватного акціонерного
товариства «Вищий навчальний
заклад «Міжрегіональна
Академія управління персоналом».

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Латигіна Наталія Анатоліївна,
завідувач кафедри філософських та
соціальних наук Київського національного
торгівельно-економічного університету;

кандидат політичних наук
Дмитришин Наталія Мар'янівна,
асистент кафедри міжнародної інформації
Національного університету
«Львівська політехніка».

Захист відбудеться 29 листопада 2019 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ - 30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ - 30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 29 жовтня 2019 року

Вчений секретар

О. Я. Волянюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Серед політико-культурних проблем українського суспільства важливими є питання реалізації механізмів локальної демократії, що значно обмежують участь територіальних громад у вирішенні актуальних завдань місцевого значення, істотно звужують можливості представництва та захисту законних інтересів їх членів. Очевидно вагомим чинником традиційної невирішеності проблем місцевого значення є політична пасивність громадян, зумовлена недосконалістю культури локальної демократії як частини політичної культури суспільства, що відображає ставлення до механізмів локальної демократії, а також участь у їх реалізації.

Вибір теми дослідження обумовлений, по-перше, недостатньою вивченістю у політичній науці культури локальної демократії, критичною масою нерозв'язаних проблем на рівні територіальних громад, що перешкоджає становленню громадянського суспільства в Україні. Локальну демократію можна визначити як гарантований державою спосіб організації влади на локальному рівні (в межах місцевого самоврядування), що ґрунтується на самоорганізації політичної участі громадян (членів територіальної громади або її частини) у вирішенні питань місцевого значення, за допомогою унормованих механізмів та інструментів. Саме територіальні громади, об'єднані спільними цілями, завданнями та інтересами, здатні на засадах самоорганізації та за допомогою механізмів локальної демократії оперативніше й результативніше домагатися вирішення питань місцевого значення, що стосуються найважливіших проблем життєзабезпечення громадян.

На дослідженні проблематики окремих культурно-політичних аспектів локальної демократії зосередилися такі західні науковці як Г. Алмонд, Б. Барбер, Д. Бернс, Дж. Брукс, С. Верба, Г. Волен, Б. Гуггенбергер, К. Дойч, Д. Елазар, В. Зентаї, А. Коулсон, А. Кемпбел, Д. Ліллекер, Ж. Марку, К. Стоун, В. Рейсінгер, Д. Райбот, Г. Шовш та інші. Певні сторони культури локальної демократії досліджені у працях науковців радянської доби та сучасних російських вчених: А. Белоусова, Г. Гаврилова, В. Гельмана, Г. Голосова, Т. Дрідзе, Т. Заславської, К. Кисельова, Н. Наумова, М. Мальковця, В. Лексіна, І. Халій, О. Швецова, О. Шоміної та інших

У незалежній Україні локальні виміри політичної культури суспільства постають предметом досліджень провідних українських науковців В. Бабкіна, О. Бабкіної, В. Бебика, М. Белецького, С. Були, М. Головатого, В. Горбатенка, Т. Жаровцевої, М. Лендшел, Г. Музиченка, С. Наумкіної, Т. Панченко та інших. Сучасний стан розвитку локальної демократії та її правове забезпечення досліджувались В. Брудним, А. Крупником, О. Орловським, Н. Мішиною та іншими. Проте, незважаючи на існуючі наукові розробки, такий важливий соціокультурний феномен як культура локальної демократії потребує поглибленої уваги. Зокрема, заслуговують ґрунтовного наукового аналізу такі політико-культурні проблеми: визначення сутності й змісту культури локальної демократії як частини політичної культури суспільства; окреслення кола

суб'єктів, структури, типології та функцій культури локальної демократії; з'ясування особливостей її формування в Україні.

Актуальністю відрізняється й необхідність певних уточнень у сфері розробки механізму формування культури локальної демократії сучасного українського суспільства. У цьому контексті відкритими залишаються питання визначення основних напрямів вдосконалення діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації, навчальних закладів та інших інститутів локально-демократичної соціалізації як передумови становлення культури локальної демократії громадянського типу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в межах комплексної науково-дослідної теми кафедри політології, соціології та соціальної роботи Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» – «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти», затвердженої Вченою радою ПАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (протокол № 12 від 19 грудня 2018 р.). Тема дослідження затверджена Вченою радою ПАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (протокол № 5 від 25 травня 2016 р.).

Метою дослідження є визначення і теоретичне обґрунтування поняття, характерних рис та основних умов формування громадянської культури локальної демократії в сучасній Україні.

Мета дослідження обумовила такі **завдання**:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми культури локальної демократії;
- визначити понятійно-категоріальний апарат осмислення проблематики;
- окреслити методологію та основні підходи до розуміння сутності культури локальної демократії;
- вивчити динаміку розвитку культури локальної демократії на українських землях;
- дослідити особливості становлення світоглядної складової культури локальної демократії в умовах українського сьогодення;
- описати сучасні особливості політичної участі громадян України в механізмах локальної демократії;
- охарактеризувати основні ознаки та напрямки вдосконалення діяльності органів державної влади України у контексті розвитку культури локальної демократії;
- з'ясувати особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у світлі формування громадянської культури локальної демократії сучасного українського суспільства;

- обґрунтувати освітньо-інформаційні умови реалізації механізму становлення громадянської культури локальної демократії в Україні.

Об'єктом дослідження є локальна демократія в сучасній Україні.

Предмет дослідження – формування громадянської культури локальної демократії в сучасній Україні.

Методологічну основу дослідження становить комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання політичних явищ, що забезпечують єдність гносеологічного, соціально-психологічного і політологічного аналізу феномену культури локальної демократії. Широко використовується *діалектичний підхід*, який відкриває можливості дослідження причинно-наслідкових зв'язків між особливостями діяльності інститутів локально-демократичної соціалізації, процесами формування культури локальної демократії та як наслідку – результативністю впливу громади на вирішення проблем місцевого значення. З позицій зазначеного підходу можливо розглядати феномен культури локальної демократії у постійному розвитку. Внутрішніми імпульсами розвитку згаданого феномену є суперечності різного рівня в рамках тієї чи іншої територіальної громади.

Цілісність дослідження локально-демократичних процесів з позицій різних наукових напрямків забезпечується застосуванням низки загальнонаукових підходів. *Системний* дозволяє дослідити взаємозв'язки таких елементів культури локальної демократії як знання, цінності, переконання, соціальні норми, зразки поведінки, форми політичної участі членів територіальної громади (або їх частини) у механізмах локальної демократії. За допомогою *структурно-функціонального* підходу виокремлюються суттєві елементи та функціональні аспекти політичної системи на локальному рівні, які є чинниками формування типу культури локальної демократії. *Міждисциплінарні* соціокультурний та політико-культурний підходи застосовані у дослідженні для узагальнення історичних, соціологічних, соціально-філософських аспектів феномену культури локальної демократії на основі вивчення уявлень, традицій, стереотипів, механізмів, закономірностей політичних процесів на місцевому рівні. *Діяльнісний, соціально-психологічний* та *інституційний* підходи дають змогу описати трансформації культурних орієнтирів у політичну участь громадян, вирішення питань місцевого значення.

Також використано такі теоретичні методи наукового пізнання як системний аналіз, метод ідеалізації, наукове абстрагування, систематизація, класифікація, узагальнення, емпірична типологізація, порівняльний метод, методи емпіричних соціологічних досліджень, за допомогою яких здійснено детальний та об'єктивний аналіз особливостей становлення культури локальної демократії в сучасній Україні. Дослідження здійснено за принципами об'єктивності, соціального підходу, історизму.

Емпірична основа дисертації базується на даних соціологічних досліджень, проведених Київським міжнародним інститутом соціології, Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Українським незалежним центром політичних досліджень, соціологічною групою «Рейтинг»,

Київським міжнародним інститутом соціології, Міжнародним республіканським інститутом, Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація сприяння самоорганізації населення», Причорноморським центром політичних та соціальних досліджень, а також власного соціологічного опитування, проведеного автором 29-30 липня 2017 р. у м. Кропивницькому.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що в межах цілісного політологічного дослідження обґрунтовано сутність і значення культури локальної демократії у контексті актуальних суспільно-політичних викликів та перспектив розвитку України.

Вперше:

- запропоновано визначення культури локальної демократії як частини локальної політичної культури, системи знань, цінностей, переконань членів територіальної громади стосовно законодавчо визначених механізмів локальної демократії, а також форм політичної участі у цих механізмах, зразків поведінки, соціальних норм, фундаментальних принципів і суспільних інститутів, що орієнтують суб'єктів на ті чи інші форми активності у локально-політичному просторі, забезпечують передачу накопиченого досвіду розв'язання місцевих проблем, сприяють стійкості локальної демократії в часі;

- розроблено типологію культури локальної демократії залежно від рівня локально-демократичної соціалізації членів територіальної громади, згідно якої визначено нейтральний, маніпулятивний, негативістський та громадянський типи зазначеної культури. Окреслено основні політико-культурні характеристики локально-демократичної соціалізації;

- сформульовано концепт «громадянська культура локальної демократії» як еталонний тип культури локальної демократії, визначено його сутність та основні ознаки, зокрема: стійкий інтерес громадян до різних аспектів життя і потреб громади, психологічна самоідентифікація з громадою; високий рівень компетентності щодо ефективних способів самоорганізації громади; активна участь у реалізації механізмів локальної демократії; сформованість переконань щодо можливостей громади у сфері ефективної реалізації власних інтересів та, відповідно, стійкість до зовнішніх деструктивних чинників і маніпуляцій.

- комплексно проаналізовано особливості формування культури локальної демократії українського суспільства, визначено основні тенденції її розвитку. Встановлено, що культура локальної демократії в сучасній Україні перебуває на стадії формування. Попри усвідомлення значимості механізмів локальної демократії, знання громадян в окресленій сфері є фрагментарними, а участь у цих механізмах – незадовільною. Виявлено тенденції поступового зростання рівня світоглядної та діяльній складових зазначеної культури, що може бути зумовлено, зокрема: успіхами окремих громад; результативною діяльністю «сусідських об'єднань»; впровадженням прогресивних механізмів, наприклад, місцевих електронних петицій;

- науково обґрунтовано основні умови формування громадянської культури локальної демократії в сучасній Україні, до яких, насамперед,

належать: згуртованість суспільства на рівні територіальної громади або її частини, готовність до мобілізації задля вирішення місцевих проблем шляхом застосування механізмів локальної демократії; вдосконалення нормативної бази у сфері врегулювання участі громадян у вирішенні питань місцевого значення; комплексне сприяння органів місцевого самоврядування процесам самоорганізації громад та реалізації механізмів локальної демократії; широка залученість інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації та закладів освіти до процесу локально-демократичної соціалізації населення.

Отримали подальшого розвитку:

- дослідження ролі територіальної громади як інституту локально-демократичної соціалізації, який передає особі місцеві політичні традиції, залучає до політичного життя спільноти, виховує навички використання громадянином механізмів локальної демократії;

- аналіз законодавства періоду незалежності України у частині регулювання механізмів локальної демократії, зокрема виокремлено періоди його розвитку, встановлено вплив реалізації законодавства на розвиток культури локальної демократії в Україні.

Поглиблено:

- методологію дослідження культури локальної демократії, у тому числі застосування кваліметричних моделей як інструментарію для кількісної оцінки якості об'єкта, структуру, що поєднує локально-демократичні знання, переконання, цінності та поведінку;

- методіку типологізації групових суб'єктів культури локальної демократії. Зокрема на підставі виокремлення специфічних особливостей, що залежать від міцності соціальних зв'язків мешканців, об'єднаних місцем проживання, усвідомленням ними необхідності участі у вирішенні спільних проблем, визначено рівні групових суб'єктів культури локальної демократії: базовий, основний, загальний;

- визначення загальних та спеціальних функцій громадянської культури локальної демократії.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дослідження одержані автором самостійно. У праці, опублікованій у співавторстві з Р. Колісніченком, автору належать матеріали, пов'язані з аналізом нормативних актів, що врегульовують механізми локальної демократії, та періодизація розвитку зазначеного законодавства (0,5 д.а. зі загального обсягу 0,8 д.а.).

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертації можуть слугувати основою для подальшої розробки наукової проблеми формування громадянської культури локальної демократії в Україні, а також загалом у перспективах дослідження проблематики політичних цінностей, культури політичної участі, політичної поведінки та інших (поза)інституційних вимірів політики.

Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади і місцевого самоврядування, політичними партіями, органами самоорганізації населення, громадськими організаціями і рухами, ініціативними

групами громадян, засобами масової інформації. Матеріали можуть використовуватися під час проведення навчально-виховної роботи у закладах освіти, при викладанні курсів з політології і спеціальних курсів з проблематики громадської ініціативи, локальної політичної участі, демократизації суспільства тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження обговорювалися на засіданні кафедри політології, соціології та соціальної роботи ПАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», а також пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні суспільно-політичні проблеми права та економіки» (Кіровоград, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії та практики» (Кіровоград, 2015 р.); III Всеукраїнській науковій конференції «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» (Дніпро, 2018 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Суспільство, держава і церква у спектрі міждисциплінарних досліджень» (Хмельницький, 2018 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові інновації» (Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики» (Київ, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій і національної практики» (Кропивницький, 2019 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць, 7 з яких містяться у фахових виданнях з політичних наук (зокрема, у 5 виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, та в 1 зарубіжному науковому збірнику), а 7 засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають отримані наукові результати.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (330 найменувань) та 10 додатків. Загальний обсяг дисертації – 245 сторінок, основна частина дисертації – 174 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, описано її зв'язок з науково-дослідницькими темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, розкрито його методологію, новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію та публікації результатів дисертації, її загальну структуру.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні основи аналізу культури локальної демократії» – виокремлено філософські, політологічні, культурологічні, соціально-психологічні аспекти наукової розробки культури

локальної демократії як соціокультурного феномену, визначено його генезу, семантичний обсяг, структуру, типологію, функції.

У підрозділі 1.1. – «*Стан наукової розробки проблеми культури локальної демократії*» – виявлено, що окремі політико-культурні явища, які можна трактувати як прояви культури локальної демократії, відзначені уже в працях античних авторів Фукідіда, Геродота, Платона, Аристотеля, Цицерона та інших. Класична антична політична думка ґрунтувалася на тезі, згідно якої поліс (громада) і громадяни є тісно пов'язаними поняттями; відносини між полісом громадянином (політом) визначаються розвитком суспільної культури. За епохи Відродження, Нового часу, Просвітництва мислителі-гуманісти продовжили античну традицію ототожнення політичних і соціальних відносин у місцевій громаді, детермінації культурно-політичних реалій правовими та етичними санкціями з боку громади.

Відзначається, що з середини ХХ ст. культура локальної демократії осмислюється як: частина локальної політичної культури, сукупність позицій та орієнтацій членів місцевої громади (цінностей, символів, зразків установок та поведінки); рівень усвідомлення громадянином громадських завдань, його практичної політичної активності у справі втілення їх в життя, – вияв ступеню зрілості індивіда, спільноти, суспільства, здатності забезпечення загальногромадянських інтересів, форм і механізмів вироблення і реалізації спільних рішень, узгоджених дій.

Розглядаються і праці сучасних дослідників (політологів, соціологів, культурологів, істориків), у яких обґрунтовується ідея громадянської культури як найважливішого показника активного громадянства, практичної співучасті індивідів у справах місцевої громади; дискутуються культурно-політичні аспекти локальної демократії, проблематика місцевого самоврядування.

У підрозділі 1.2. – «*Понятійно-категоріальний апарат осмислення культури локальної демократії*» – визначені основні поняття і категорії, що характеризують культуру локальної демократії як соціокультурне явище, специфічну частину локальної політичної культури.

Виходячи з суттєвих у розрізі дослідження ознак, визначено локальну демократію як гарантований державою спосіб організації влади на локальному рівні (в межах місцевого самоврядування), що ґрунтується на самоорганізації політичної участі громадян (членів територіальної громади або її частини) у вирішенні питань місцевого значення, за допомогою унормованих механізмів та інструментів локальної демократії, до яких належать: загальні збори громадян за місцем проживання; консультації з громадськістю; місцеві референдуми; громадські слухання; створення та діяльність органів самоорганізації населення; місцеві ініціативи, місцеві електронні петиції.

Визначено сутність локально-демократичної соціалізації як передачі локально-демократичних цінностей, відповідних моделей, стандартів взаємодії індивідів, груп і влади на рівні територіальної громади, формування необхідних елементів громадянської культури локальної демократії. Встановлено, що локально-демократичне виховання здійснюється шляхом цілеспрямованого та

систематичного впливу і передбачає: формування знань, цінностей, переконань громадянина як члена територіальної громади, щодо сутності механізмів локальної демократії та особливостей їх реалізації; розвиток розуміння можливостей результативної участі у зазначених механізмах.

У підрозділі 1.3. – «Основні підходи до сутності культури локальної демократії та методологія її дослідження» – систематизовано результати досліджень, в яких розглядалися окремі аспекти феномену культури локальної демократії, що дало змогу окреслити три основні підходи до розуміння сутності цього феномену: культурологічний, політико-культурний та локально-політичний. Культура локальної демократії визначена як особлива, специфічна частина локальної політичної культури, система знань, цінностей, переконань членів територіальної громади стосовно законодавчо визначених механізмів локальної демократії, а також форми політичної участі у цих механізмах.

Окреслено методологічну основу дослідження. Зокрема з метою цілісного дослідження локально-демократичних процесів з позицій різних наукових напрямків використано діалектичний, системний, структурно-функціональний, соціокультурний, політико-культурний, інституційний (неоінституційний), діяльнісний та соціально-психологічний підходи. За допомогою загальнонаукових та політологічних методів пізнання (таких як наукове абстрагування, системний аналіз, метод ідеалізації, класифікація, узагальнення, емпірична типологізація, порівняльний метод, методи емпіричних соціологічних досліджень та інші) здійснено детальний та об'єктивний аналіз основних рис, особливостей становлення та умов формування культури локальної демократії в сучасній Україні.

У другому розділі – «Особливості формування культури локальної демократії в Україні» – окреслений шлях розвитку і трансформацій культури локальної демократії від протодемократії родоплемінного та ранньофеодального суспільства до сучасних форм, способів і засобів політичної участі громадян у механізмах локальної демократії; досліджено сучасний стан розвитку світоглядної та діяльнісної складових культури локальної демократії.

У підрозділі 2.1. – «Динаміка розвитку культури локальної демократії на українських землях» – досліджено особливості розвитку культури локальної демократії впродовж історичного поступу України (за аграрного, індустріального та постіндустріального суспільства), що дозволило виокремити етапи, яким відповідають традиційна, індустріальна та постіндустріальна моделі культури локальної демократії.

На кожному з виокремлених етапів культура локальної демократії трансформується в залежності від середовища перебігу політичних процесів, особливостей політичної організації суспільства. Зокрема, традиційна модель культури локальної демократії характеризується існуванням громади у формі спільноти родичів, сусідської спільноти – сільської та міської громад, козацького коша. Діяльність індивіда детермінована волею громадського життя, отже, єдиним суб'єктом культури локальної демократії є громада загалом. Для індустріальної моделі характерним є поступове зменшення ролі

інститутів локальної демократії в умовах радикальних суспільних трансформацій, «модернізації» суспільства. Здатність громади впливати на місцеве суспільне життя виявляється у різних формах місцевого самоврядування.

Встановлено, що найбільш інформативними проявами розвитку постіндустріальної моделі культури локальної демократії є особливості діяльності громади. Територіальна громада в Україні як суб'єкт-носієй культури локальної демократії на всіх етапах її існування є цілісним соціально-економічним і правовим організмом, первинною формою політичної самоорганізації, що має всі ознаки демократичного інституту.

У підрозділі 2.2. – «Становлення світоглядної складової культури локальної демократії в умовах українського сьогодення» – проаналізовані особливості світоглядної підсистеми культури локальної демократії в сучасній Україні, здійснена оцінка рівня її розвитку за ціннісним та знаннєвим критеріями. Зроблено висновок про незадовільний стан якісних характеристик знань, уявлень, компетентностей щодо різних аспектів життєдіяльності громади, її інтересів, можливостей самоорганізації, забезпечення потреб громади шляхом безпосереднього волевиявлення членів громади, прийняття політичних рішень на рівні громади, ефективного використання інститутів і механізмів локальної демократії.

У ході аналізу емпіричних даних з'ясовано, що високий рівень сформованості світоглядної складової локальної демократії характерний лише незначній частині населення України. Попри переконання щодо важливості участі громадян у процесі прийняття владою місцевих рішень та усвідомлення важливості реалізації механізмів локальної демократії, більшість населення не готова до активної участі в їх здійсненні. Виявлено тенденції поступового зростання довіри з боку населення України до механізмів локальної демократії, яке може бути зумовлене, зокрема, успішно реалізованими громадами механізмами локальної демократії та успішною діяльністю «сусідських об'єднань».

У підрозділі 2.3. – «Сучасні особливості політичної участі громадян України у механізмах локальної демократії» – виявлено, що розвиток діяльнісної (технологічної) та організаційної (інституційної) підструктур культури локальної демократії передусім виявляється у політичній участі громадян у механізмах локальної демократії.

Визначено механізми, які мають більш вагомий потенціал впливу на формування культури локальної демократії, завдяки більш широкому залученню громади. Виявлено нерівномірність проявів застосування механізмів локальної демократії в окремих громадах, що може пояснюватися, зокрема, різним рівнем сформованості світоглядної складової культури, наявністю перепон щодо їх реалізації з боку органів місцевого самоврядування. Також засвідчено тенденцію зростання показників участі громадян у створенні та діяльності органів самоорганізації населення, що також може сприяти розвитку культури локальної демократії.

Водночас на підставі аналізу діяльній складовій культури локальної демократії зроблено висновки про загалом незадовільний стан реалізації механізмів локальної демократії. Емпіричні дані власного та всеукраїнських досліджень щодо участі громадян у цих механізмах дозволяють віднести до респондентів з високим рівнем сформованості діяльній складовій культури локальної демократії від 7 до 11 % опитаних.

У третьому розділі – «Механізм становлення громадянської культури локальної демократії в сучасній Україні» – запропоновано відповідний механізм, що передбачає систему взаємодій органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації та закладів освіти, спрямовану на становлення та розвиток культури локальної демократії в Україні.

У підрозділі 3.1. – «Основні ознаки та напрямки вдосконалення діяльності органів державної влади України у контексті розвитку культури локальної демократії» – проаналізовано нормативні акти центральних органів влади, що врегульовують реалізацію механізмів локальної демократії.

Виокремлено найсуттєвіші перешкоди для формування культури локальної демократії: невизначеність позицій керівництва держави щодо шляхів вдосконалення законодавства у цій сфері; численні прогалини правового регулювання реалізації механізмів локальної демократії та відсутність політичної волі щодо їх вирішення; наявність бюрократичних процедур, які ускладнюють реалізацію вказаних механізмів. Визначено, що ці перешкоди значно обмежують можливості участі громад у вирішенні питань місцевого значення.

Запропоновано основні напрямки вдосконалення діяльності органів державної влади у контексті розвитку культури локальної демократії, зокрема: розробка з урахуванням європейських стандартів місцевої демократії змін до чинного законодавства та прийняття законів «Про місцевий референдум» та «Про загальні збори (конференції) членів територіальної громади за місцем проживання»; залучення інститутів громадянського суспільства до процесу розробки та впровадження нормативних актів у значеній сфері, що забезпечить належний рівень політико-культурної комунікації громадськості з центральними органами влади.

У підрозділі 3.2. – «Взаємодія органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у світлі формування громадянської культури локальної демократії» – встановлено, що у процесі реалізації механізму локальної демократії важлива роль належить саме органам місцевого самоврядування, які мають створити належні умови для участі громад у вирішенні питань місцевого значення.

Для досягнення цієї пропонуються заходи з: удосконалення локальних нормативно-правових актів у зазначеній сфері та усунення численних перешкод, які ускладнюють або унеможливають реалізацію механізмів локальної демократії в окремих громадах; впровадження цільових програм підтримки рухів самоорганізації громад; налагодження продуктивної співпраці

з громадою (інститутами громадянського суспільства, сусідськими об'єднаннями, ініціативними групами громадян, що представляють громаду або її частину) щодо реалізації механізмів локальної демократії тощо.

Виявлено тенденції розвитку громадянської культури локальної демократії в громадах, що відбувається завдяки активізації діяльності інститутів громадянського суспільства та успішній реалізації механізмів локальної демократії. Наслідком цих взаємообумовлених процесів є трансформація моделі керованої локальної демократії, що реалізована в переважній більшості громад України, у компромісну модель. Спрямоване інститутами громадянського суспільства поглиблення інтеграції громад у процеси управління місцевими справами сприяє становленню локальної демократії участі у відносинах органів місцевого самоврядування та громади, а також є потужним каталізатором розвитку громадянської культури.

У підрозділі 3.3. – «Освітньо-інформаційні умови становлення громадянської культури локальної демократії в Україні» – визначено, що умовами належного розвитку громадянської культури локальної демократії є, зокрема, ефективне залучення засобів масової інформації та закладів освіти до процесу локально-демократичної соціалізації громадян.

Досліджено інформаційно-комунікативний аспект становлення культури локальної демократії, що реалізується засобами масової інформації. Виявлено умови ефективної, з точки зору формування громадянської культури локальної демократії, діяльності засобів масової інформації, які полягають у: висвітленні здобутків реалізації механізмів локальної демократії; інформуванні громади про зазначені механізми, їх значення у вирішенні питань місцевого значення; забезпеченні зворотного зв'язку між владними інституціями та суспільством; відображенні реакції громади на відповідні локальні політичні події.

Проаналізовано освітній аспект становлення культури локальної демократії, який виявляється через діяльність навчальних закладів та завдяки реалізації освітніх проєктів інститутів громадянського суспільства. З метою підвищення локальної політичної активності громадян, запропоновано програму навчального курсу «Громадянська культура локальної демократії» для закладів вищої освіти, метою якого є формування мотивацій і навичок залучення громадян до систематичної участі у механізмах локальної демократії. Обґрунтовується доцільність внесення змін до шкільної навчальної програми дисципліни «Громадянська освіта», зокрема посилення уваги до тематики механізмів локальної демократії та особливостей участі громади у їх реалізації.

ВИСНОВКИ

Культура локальної демократії є частиною політичної культури суспільства, що відображає ставлення членів територіальної громади до механізмів локальної демократії (загальні збори громадян за місцем проживання; консультації з громадськістю; місцеві референдуми; громадські слухання; діяльність органів самоорганізації населення; місцеві ініціативи, місцеві електронні петиції), та участь у їх реалізації. Політико-філософський

аналіз політичної культури у громаді-полісі започаткований ще у працях античних авторів. Сучасні теоретико-методологічні аспекти локальної демократії досліджені західними політологами, водночас важливі та актуальні акценти української суспільно-політичної дійсності знаходимо у низці вітчизняних політологічних, історичних, культурологічних, соціологічних, політико-психологічних досліджень. Відтак комплексність, міждисциплінарність, орієнтація на ціннісні аспекти та практичні вимоги сучасного суспільно-політичного життя визначальним чином спрямовує наукові пошуки шляхів розвитку культури локальної демократії в Україні.

Сучасний понятійно-категоріальний апарат політології відображає і багатоаспектність культури локальної демократії як феномену культурно-політичної самоорганізації суспільства на локальному рівні. Впровадження локальної демократії базується на нормативно забезпеченій спроможності територіальної громади брати активну участь у вирішенні питань місцевого значення шляхом застосування сукупності механізмів локальної демократії.

Сутність локально-демократичної соціалізації вбачається в передачі локально-демократичних цінностей, відповідних моделей, стандартів взаємодії індивідів, груп і влади на рівні територіальної громади. Локально-демократичне виховання є цілеспрямованим систематичним впливом, спрямованим на формування необхідних елементів громадянської культури локальної демократії: 1) знань, цінностей, переконань члена територіальної громади щодо сутності механізмів локальної демократії, особливостей їх реалізації; 2) розуміння ефективної участі у зазначених механізмах, – особистих, і на рівні громади; 3) відповідної мотивації.

Систематизація сучасних досліджень дозволила визначити основні підходи до тлумачення культури локальної демократії: культурологічний, в межах якого культура локальної демократії розглядається як одна з форм загальної культури суспільства, що відображає суспільне ставлення до проблем розвитку демократії на місцевому рівні; політико-культурний, згідно якого досліджуване явище постає частиною вже політичної культури суспільства; локально-політичний підхід, згідно якого культура локальної демократії трактується як частина локальної політичної культури, що охоплює систему знань, цінностей, переконань, зразків діяльності територіальної громади або її частини стосовно механізмів локальної демократії. Локально-політичний підхід визначений як найбільш об'єктивний для тлумачення досліджуваного явища, оскільки дає можливість детально аналізувати особливості ставлення громадян до механізмів локальної демократії та участі в їх функціонуванні.

Культура локальної демократії у дослідженні визначається як частина локальної політичної культури, система знань, цінностей, переконань членів територіальної громади стосовно законодавчо визначених механізмів локальної демократії, форм політичної участі у цих механізмах, зразків поведінки, соціальних норм, фундаментальних принципів, суспільних інститутів, що орієнтують суб'єктів на різні форми активності у локально-політичному

просторі, забезпечують передачу досвіду розв'язання місцевих проблем, сприяють стійкості локальної демократії в часі.

Для осмислення сутності, особливостей, проблем, а також оцінки рівня розвитку (сформованості) культури локальної демократії важливо поєднувати різні теоретико-методологічні підходи: діалектичний, системний, політико-культурний, структурно-функціональний, інституційний, діяльнісний, соціально-психологічний та інші. У дисертації також застосовано кваліметричний підхід, за допомогою якого, базуючись на аналізі компонентів та показників прояву культури локальної демократії, було побудовано її кваліметричну модель, що дозволило у математизованій формі відобразити ступінь реального розвитку зазначеної культури.

Типи культури локальної демократії умовно такі: негативістська (для носіїв якої характерні, зокрема, викривлені уявлення про спільні інтереси членів громади, слабка обізнаність з можливостями локальної демократії та заперечення її доцільності чи ефективності, схильність до авторитарного типу врядування), нейтральна (носіям якої притаманні: необізнаність щодо потреб громади та можливостей її самоорганізації; відсутність психологічної самоідентифікації з громадою; неготовність до ефективної участі у реалізації механізмів локальної демократії тощо), маніпулятивна (для носіїв якої характерні: недостатня обізнаність з метою, особливостями ефективного функціонування локальної демократії; безвідповідальність у застосуванні відповідних механізмів; неусталеність політичних орієнтацій, яка дозволяє використовувати їх у якості інструменту для легітимізації рішень органів місцевого самоврядування, що часто не відповідають або відверто шкодять інтересам громади) та громадянська. Основними ознаками громадянської культури локальної демократії як еталонного типу є: інтерес громадян до різних аспектів життя і потреб громади; самоідентифікація з громадою; стійкість до зовнішніх деструктивних чинників і маніпуляцій; ефективна участь у механізмах локальної демократії.

Етапам історичного розвитку культури локальної демократії в Україні відповідають доіндустріальна (традиційна), індустріальна та постіндустріальна моделі відповідної культури. Формуючись у конкретних умовах, культура локальної демократії стає автономною системою, що розвивається за власними внутрішньо детермінованими законами. Два якісно відмінних періоди розвитку культури локальної демократії пов'язанні саме є утворенням держави. У додержавний період (за «прямої демократії») суб'єкти й об'єкти культури локальної демократії збігаються; з утворенням держави формується політичний простір, в якому громада і держава є конкурентами щодо здійснення владних повноважень; самоорганізація громади набуває форми «місцевого самоврядування»; найважливіші, системоутворюючі, сутнісні характеристики культури локальної демократії зберігаються аж до часу тоталітарної держави. За тоталітаризму «розмиваються» навички самоорганізації, суттєво деформуються основи самоідентифікації.

Аналіз особливостей світоглядної складової культури локальної демократії – сталих форм політичної свідомості, політичних інтересів, знань, цінностей, переконань щодо місцевого виміру політичної системи – засвідчує загалом незадовільний стан її характеристик (уявлення та знання громадян у зазначеній сфері здебільшого є неповними, фрагментарними). Носіями громадянської культури локальної демократії можна вважати не більше 17 % громадян України.

Діяльнісна складова культури локальної демократії виявляється у політичній участі громадян у механізмах локальної демократії. На підставі аналізу організаційної складової з'ясовано, що такі механізми як діяльність органів самоорганізації населення, місцеві електронні петиції, загальні збори громадян за місцем проживання, мають вагоміший потенціал щодо формування культури локальної демократії, оскільки передбачають ширше залучення громади до вирішення питань місцевого значення, та наділені кращим інструментарієм впливу громади у цій сфері. Менш ефективними є механізми, де представництво громади опосередковане, здійснюється через інститути громадянського суспільства. Це, зокрема, консультації з громадськістю та громадська експертиза. Аналіз засвідчує незадовільний стан реалізації механізмів локальної демократії як в окремих громадах, так і щодо окремих механізмів. Високий рівень сформованості діяльнісної складової культури локальної демократії виявлено у 7 – 11 % респондентів.

На підставі аналізу нормотворчої та організаційної діяльності вищих органів державної влади встановлено, що в Україні створені нормативні передумови розвитку культури локальної демократії шляхом унормування чинним законодавством ряду відповідних механізмів. Однак у діяльності вищих органів влади спостерігаються тенденції, зумовлені насамперед політичними чинниками, що обмежують розвиток культури локальної демократії. Зокрема, попри зміну політичних еліт, ключові нормативні акти, що покликані унормувати відносини у сфері локальної демократії, усунути прогалини правового регулювання у цій сфері залишаються не прийнятими. Першочерговими напрямками вдосконалення діяльності органів державної влади у цьому контексті є: розробка з урахуванням європейських стандартів місцевої демократії законів «Про місцевий референдум», «Про загальні збори (конференції) членів територіальної громади за місцем проживання»; прийняття змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення»; усунення прогалин в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» тощо. Доцільним є створення постійно діючих дорадчих органів з питань локальної демократії при Верховній Раді та Кабінеті Міністрів України, залучення до їх діяльності інститутів громадянського суспільства, що забезпечить належний рівень комунікації громадськості та органів влади на етапах розробки, прийняття нормативних актів, контролю за їх реалізацією.

Виходячи з результатів дослідження діяльності органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у сфері локальної демократії, можна стверджувати, що в Україні діє модель керованої локальної

демократії, для якої характерні конфліктні взаємодії зазначених структур. Наслідком реалізації зазначеної моделі є недоліки унормування процедур застосування механізмів локальної демократії, а відтак – укорінення елементів нейтрального, негативістського, маніпулятивного типів культури локальної демократії. Тенденція впровадження компромісної моделі локальної демократії та демократії участі, що спостерігається на рівні окремих громад, зумовлена успішною діяльністю інститутів громадянського суспільства – громадських організацій, органів самоорганізації, ініціативних груп громадян, та налагодження ними продуктивної співпраці з органами місцевого самоврядування у питаннях участі громади щодо вирішення місцевих проблем. Подібна практика конструктивної взаємодії є взірцем для побудови органами місцевого самоврядування моделей взаємодій з громадою, запорукою сталого розвитку культури локальної демократії громадянського типу в сучасній Україні. Для закріплення згаданої тенденції необхідне впровадження комплексу нормативних, організаційних заходів на рівні органів місцевого самоврядування: належне унормування на місцевому рівні механізмів локальної демократії, усунення перешкод щодо їх реалізації; створення при зазначених органах цільових ресурсних центрів; розробка та впровадження відповідних місцевих програм розвитку локальної демократії; широке інформування громадськості про можливості та досягнення у сфері реалізації зазначених механізмів тощо. Запорукою ефективності цих заходів є широке залучення громади та інститутів громадянського суспільства до кожної зі складових зазначеного комплексу.

Сприятливими умовами для розвитку громадянської культури локальної демократії є ефективно залучення засобів масової інформації та закладів освіти до процесу локально-демократичної соціалізації громадян. Медійна діяльність мала б передбачати реалізацію інформативно-комунікативного аспекту локально-демократичної соціалізації: висвітлення здобутків локальної демократії; інформування громади про механізми локальної демократії, їх роль у вирішенні питань місцевого значення; забезпечення зворотного зв'язку між владними інституціями та суспільством; відображення реакції громади на відповідні локально-політичні події. Для повноцінної реалізації цього аспекту, доцільним є запровадження окремих тематичних рубрик в рамках телевізійних та радіо-новин, в друкованих засобах масової інформації, що дозволить поширювати передовий досвід самоорганізації та створить потужний стимул для громад, які мають подібні проблеми та шукають шляхи їх вирішення.

Як для підвищення локально-політичної активності громадян у сфері локальної демократії, так і для їх активізації у політичному житті суспільства загалом, запропоновано програму навчального курсу «Громадянська культура локальної демократії» для закладів вищої освіти. Його метою є формування мотивацій і навичок залучення громадян до систематичної участі у механізмах локальної демократії. Доцільними є зміни до шкільної навчальної програми дисципліни «Громадянська освіта», зокрема посилення уваги до тематики механізмів локальної демократії та особливостей участі громади у їх реалізації,

а також інтеграція її із запропонованою навчальною дисципліною для закладів вищої освіти.

Становлення громадянської культури локальної демократії в Україні сприятиме широкому залученню громад до вирішення питань місцевого значення, укоріненню моделі демократії участі в їх відносинах з органами місцевого самоврядування. Подальший розвиток культури локальної демократії може відігравати важливу роль в ініційованих владою процесах децентралізації та інтеграції України до європейської спільноти.

Окреслення шляхів становлення та умов ефективного формування громадянської культури локальної демократії в Україні не вичерпують всієї проблематики цього соціокультурного феномену. Виклики та парадокси демократії в сучасній Україні та світі загалом вже сьогодні формують перспективи подальших досліджень, особливо розуміння політико-культурних вимірів проблематики. Становлення громадянської культури локальної демократії вноситиме свої корективи у цю динаміку та, вочевидь, потребуватиме постійного моніторингу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Стаття у науковому фаховому виданні України:

1. Колісниченко Р. М., Цумарев М. І. Напрямки вдосконалення діяльності органів державної влади у контексті розвитку культури локальної демократії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін [Відп. ред. О. В. Бабкіна]. Випуск 24: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 29 – 37.

Статті у зарубіжному виданні і фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

2. Цумарев М. І. Культура локальної демократії як залог розвитку громадянственности. *Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi*. № 6/2018. Bakı: Mütərcim, 2018. S. 217 – 222.

3. Цумарев М. І. Місце культури локальної демократії у політологічній літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. К.: «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 123 (8). С. 70 – 76.

4. Цумарев М. І. Культура локальної демократії: структура й функції. *Політикус. Науковий журнал* / Гол. ред. С. М. Наумкіна. Одеса: «Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 1. С. 83 – 87.

5. Цумарев М. І. Поняття культури локальної демократії. *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. К.: «Видавництво «Гілея», 2018. Вип. 129 (2). С. 301 – 305.

6. Цумарєв М. І. Громада як суб'єкт культури локальної демократії. *Грані. Науково-теоретичний альманах* / Гол. ред. С. А. Квітка. Дніпро: «Видавництво «Грані», 2018. Том 21 (№3). С. 82 – 89.

7. Цумарєв М. І. Роль інститутів громадянського суспільства у формуванні культури локальної демократії громадянського типу. *Регіональні студії. Науковий журнал* / Гол. ред. М. М. Полінчак. Ужгород: «Видавничий дім «Гельветика», 2018. № 12 (№8). С. 72 – 77.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають отримані наукові результати:

8. Цумарєв М. І. Стан локальної демократії на Кіровоградщині: проблеми, перспективи розвитку. *Актуальні суспільно-політичні проблеми права та економіки*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11 квітня 2014 р.) / укладачі: Р. М. Колісніченко; О. Д. Коломоєць. Кіровоград: Кіровоградський інститут МАУП, 2014. С. 145 – 148.

9. Цумарєв М. І. Практичні аспекти організації та проведення конференції громадян за місцем проживання при створенні органу самоорганізації населення. *Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії та практики*: зб. наук. праць і матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (20 травня 2015 р.); гол. ред. Р. М. Колісніченко. Кіровоград: Кіровоградський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2015. С. 122 – 129.

10. Цумарєв М. І. Особистісні виміри громадянської культури локальної демократії. *Сучасні наукові інновації*. Ч. II. Матеріали II Міжнар. Наук.-практ. конференції. 24 – 25 лютого 2018 р. Київ: Міжнародний Центр Наукових досліджень 2018. С. 25 – 26.

11. Цумарєв М. І. Особливості взаємодії суб'єктів-носіїв культури локальної демократії, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики*. Матеріали III Всеукр. наук. конф. 25 – 26 травня 2018 р. Дніпровський національний університет ім. О. Гончара. Частина I.; Наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро, 2018. С. 88 – 90.

12. Цумарєв М. І. Механізм становлення громадянської культури локальної демократії в сучасній Україні. *Суспільство держава і церква у спектрі міждисциплінарних досліджень*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конференції (Хмельницький, 1 – 2 червня 2018 р.); за ред. Заславської О. О., Мудракова В. В., Ювсечка Я. В. Хмельницький Національний університет, Хмельницький, 2018. С. 120 – 121.

13. Цумарєв М. І. Роль недержавних закладів освіти у політичній соціалізації молоді та формуванні культури локальної демократії громадянського типу. *Проблеми модернізації України*: [зб. наук. пр.]. Вип. 8: Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики. зб. наук. праць і матеріалів (11 квітня 2019 р.); Редкол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.] Київ: МАУП, ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. С. 220 – 222.

14. Цумарєв М. І. Кваліметрична модель рівня розвитку культури локальної демократії. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій і національної практики*: зб. наук. праць і матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (25 квітня 2019 р.); гол. ред. Р. М. Колісніченко. Кропивницький: Центрально-Українське видавництво, 2019. С. 10 – 13.

АНОТАЦІЇ

Цумарєв М. І. Формування громадянської культури локальної демократії в сучасній Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – «Політична культура та ідеологія» (політичні науки). – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2019.

У дисертації визначені та теоретично обґрунтовані характерні риси, типологія, основні умови формування громадянської культури локальної демократії в сучасній Україні. Запропоновано авторське визначення культури локальної демократії. Здійснена оцінка рівня розвитку світоглядної складової цього феномену за ціннісним і знаннєвим критеріями, а також оцінка діяльній складовій, яка виявляється в участі громадян в механізмах локальної демократії. Встановлено загалом незадовільний стан культури локальної демократії сучасного українського суспільства, виявлено тенденції до її поступового зростання. Запропоновано механізм розвитку культури локальної демократії сучасного українського суспільства. Зокрема окреслено освітньо-інформаційні умови реалізації такого механізму. Охарактеризовано напрямки вдосконалення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у контексті розвитку культури локальної демократії. З'ясовано особливості їх взаємодії з інститутами громадянського суспільства у світлі формування громадянської культури локальної демократії сучасного українського суспільства. Перспективним вбачається саме такий шлях розвитку цієї складової політичної культури – через комплексну взаємодію державної влади, місцевого самоврядування, громад, громадянського суспільства, з широким залученням до процесу локально-демократичної соціалізації громадян засобів масової інформації та закладів освіти.

Ключові слова: політична культура, локальна політична культура, локальна демократія, механізми локальної демократії, громадянська культура локальної демократії, територіальна громада.

Цумарєв М. И. Формирование гражданской культуры локальной демократии в современной Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 – «Политическая культура и идеология» (политические науки). – Национальный педагогический университет имени

М. П. Драгоманова, Киев, 2019.

В диссертации определены и теоретически обоснованы характерные черты, типология, основные условия формирования гражданской культуры локальной демократии в современной Украине. Предложено авторское определение культуры локальной демократии. Осуществлена оценка уровня развития мировоззренческой составляющей этого феномена на основе анализа уровня формирования ценностей и знаний граждан, а также действенной составляющей, которая выявляется в участии граждан в механизмах локальной демократии. Установлено, в общем, неудовлетворительное состояние культуры локальной демократии современного украинского общества, выявлены тенденции к ее постепенному росту. Предложен механизм развития культуры локальной демократии современного украинского общества. В частности обозначены образовательно-информационные условия реализации данного механизма. Охарактеризованы направления совершенствования деятельности органов государственной власти и местного самоуправления в контексте развития культуры локальной демократии. Выявлены особенности их взаимодействия с институтами гражданского общества в свете формирования гражданской культуры локальной демократии современного украинского общества. Перспектива развития этой составляющей политической культуры обусловлена комплексным взаимодействием государственной власти, местного самоуправления, общин, гражданского общества, с широким вовлечением в процесс локально-демократической социализации граждан средств массовой информации и учебных заведений.

Ключевые слова: политическая культура, локальная политическая культура, локальная демократия, механизмы локальной демократии, гражданская культура локальной демократии, территориальная община.

Tsumariev M. Formation of Community Culture of Local Democracy in Ukraine Nowadays. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for the degree of a candidate of political sciences in specialty 23.00.03 “Political culture and ideology” (052 – political sciences). – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2019.

Some notions which are theoretically justified, characteristic features, the main conditions of forming public culture of local democracy in modern Ukraine are noticed in the work.

The basic notions of the research paper that characterize the culture of local democracy as socio-cultural event and as a specific part of local political culture, a phenomenon of self-discipline by citizens political participation in resolving local problems are discovered in dissertation.

It is found out that some separate politically-cultural events which are possible to interpret and showings of local democracy culture are marked already in works of antique authors. Determination of culturally-political realities by juridical and ethical sanctions from the side of community is continued by thinkers-humanists of Renaissance, New Age, Enlightenment. From the middle of 20th century the culture

of local democracy is realised as a part of local political culture as the totality of positions and orientations by members of local community (values, symbols, examples of settings and behaviour). The works of modern national and foreign scientists where the idea of public culture is justified as the main indicator of active citizens are analysed in details too.

It is suggested the author's identification of local democracy culture as a part of local political culture, system of knowledge, values, beliefs of the members of territorial community as for legally determined mechanisms of local democracy and also as for forms of political participation in these mechanisms, models of behaviour, social norms, fundamental principles and sociable institutions that orient subjects on these forms of activity in locally-political area or on other ones which transfer the accumulated experience of resolving local tasks and promote the resistance of local democracy by time.

It is executed the evaluation of worldview part of local democracy culture development level by valuable and knowledgable criteria and also the evaluation of valid component which is shown in citizens participation in mechanisms of local democracy. It is made the conclusion about unsatisfied position in mostly ways in local democracy culture of modern ukrainian society. At the same time it is discovered the tendencies of partial increasing trustworthy from the ukrainian population's side to the mechanisms of local democracy and enlarging the quantity indicators of suitable citizens participations.

It is characterized the main features and directions of activity evolution of state power organs local government in the context of local democracy culture development; it is noticed the main barriers for forming culture which are connected with imperfection activity of mentioned organs; it is analysed the peculiarities of interconnection by organs of local government with institutions of public society in the concept of forming public culture of local democracy of ukrainian modern society. It is found out the development tendencies of public local democracy culture in communities which exist with the help of activation by institutions of public society's activity and successful realization of normalized mechanisms and instruments of local democracy.

It is discovered the conditions of effective public local democracy culture from the point of forming mass media activity.

It is analysed also the educational aspect of problem which is came out through the educational establishments activity and with the help of realisation of educational projects by institutions of public society. It is proposed the educational program «Public Culture of Local Democracy» for higher education establishments with the aim of increasing the political activity of citizens in the sphere of local democracy.

Key words: political culture, local political culture, local democracy, local democracy mechanisms, local democracy culture, public culture of local democracy, territorial community.

Підписано до друку 28.10.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 311
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.